

НЕСТАБІЛЬНІСТЬ ДИНАМІЧНИХ ПАРАМЕТРІВ ПОСТУПАЛЬНОГО РУХУ ТРАКТОРНОГО АГРЕГАТА

Лебедєв А.Т., д.т.н., проф., Шуляк М.Л.

Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка

Кот О.В.

Харківська філія УкрНДІПВТ імені Леоніда Погорілого

Обґрунтовано нестійкість динамічних параметрів поступального руху тракторного агрегату при зміні швидкості його руху та енергоємності технологічної операції.

Вступ. Забезпечення динамічної стабільності руху тракторного агрегату направлено на вирішення проблеми підвищення його експлуатаційних показників на несталих (перехідних) режимах роботи (розгін, зміна швидкості руху на гонах, тощо). У цьому зв'язку напрям досліджень з оцінки нестійких динамічних параметрів поступального руху тракторного агрегату на гонах є актуальною науково-технічною задачею.

Аналіз основних досліджень і публікацій. В основу відомих досліджень по динаміці технічних систем [1], до яких відноситься тракторний агрегат [2, 3], покладено аналіз режимів їх роботи за умови стабільності динамічних параметрів. Однак, при несталих режимах роботи тракторного агрегату, зміну умов його функціонування, тощо дані параметри нестійкі, на що звернуто увагу в роботах [4, 5].

Мета дослідження передбачає оцінку нестійкості динамічних параметрів тракторного агрегату при виконанні певного технологічного процесу.

Результати дослідження. Тракторний агрегат розглянуто як автономну динамічну систему при зміні сили опору його руху і кількості енергії, яка використовується для руху. Ці дії, як правило, викликають зміну швидкості V поступального руху тракторного агрегату, що характеризується рівнянням

$$\frac{dv}{dt} = \frac{P_k - \sum R_c}{m_{a2}}, \quad (1)$$

де: P_k – рушійна сила агрегату (дотична сила тяги трактора);

$\sum R_c$ – сума сил опору руху агрегату;

m_{a2} – приведена маса тракторного агрегату.

В рівнянні (1) з достатнім наближенням можна прийняти постійною наведену масу тракторного агрегату ($m_{a2} = const$). Сили опору руху тракторного агрегату в процесі роботи залежать від факторів, багато з яких є

змінними, наприклад стан ґрунту і рельєф місцевості, фізико-механічні властивості оброблюваного ґрунту, глибина обробки, швидкісний режим руху, тощо. Відповідно до зміни сил опору змінюється і рушійна сила агрегату, тобто dv/dt при виконанні тракторним агрегатом певного технологічного процесу безперервно змінюється як за величиною, так і за знаком.

Найбільший вплив на опір руху агрегату має швидкість його руху [6], внаслідок чого ця залежність може бути лінеаризована як монотонна безперервна функція. Тому розкладання в ряд Фур'є опору руху агрегату може бути представлено рівністю

$$\sum R_c = \sum R_{cy} + \frac{\partial \sum R_c}{\partial v} \Delta v + \Delta \sum R_c, \quad (2)$$

де: $\sum R_{cy}$ – усталене значення опору;
 $\partial \sum R_c / \partial v$ – значення похідної в точці усталеного режиму руху;
 Δv – абсолютне відхилення швидкості агрегату;
 $\Delta \sum R_c$ – відхилення сили опору, що залежить від рельєфу місцевості.

Рушійну силу агрегату з достатнім наближенням можна вважати безперервною і монотонною функцією швидкості, яка може бути розкладена у вигляді

$$P_\kappa = P_{\kappa y} + \frac{\partial P_\kappa}{\partial v} \Delta v + \Delta P_{\kappa 1}, \quad (3)$$

де: $P_{\kappa y}$ – усталене значення рушійної сили агрегату;
 $\partial P_\kappa / \partial v$ – значення похідної в точці усталеного режиму;
 $\Delta P_{\kappa 1}$ – зміна рушійної сили внаслідок впливу на неї всіх факторів, наприклад теплотворної здатності палива, крім швидкості

Підставляючи значення $\sum R_c$ та P_κ в рівняння (1) і маючи на увазі, що $\sum R_{cy} = P_{\kappa y}$, отримаємо

$$\frac{\partial v}{\partial t} = \frac{1}{m_{a2}} \left(\frac{\partial P_\kappa}{\partial v} - \frac{\partial \sum R_c}{\partial v} \right) \Delta v + \frac{1}{m_{a2}} (\Delta P_{\kappa 1} - \Delta \sum R_{ci}) \quad (4)$$

Введемо безрозмірні відхилення:

$$v = \frac{\Delta v}{v_n}; P_{\kappa 1} = \frac{\Delta P_{\kappa 1}}{P_{\kappa n}}; \sum r_{ci} = \frac{\Delta \sum R_{ci}}{\sum R_{cn}},$$

де: $\Delta v, \Delta P_{\kappa 1}, \Delta R_{ci}$; $v_n, P_{\kappa n}, \sum R_{cn}$ – відповідно абсолютні відхилення і номінальні значення швидкості агрегату, рушійної сили і сил опору.

Після перетворення (4) отримаємо диференціальне рівняння поступального руху машинно-тракторного агрегату в безрозмірному вигляді

$$(T_v p + 1)v = K_v F, \quad (5)$$

де: p – оператор, який замінює символ диференціювання (d/dt);

$$T_v = \frac{m_{a2}}{\frac{\partial \sum R_c}{\partial v} - \frac{\partial P_{\kappa}}{\partial v}} - \text{постійна часу тракторного агрегату, с;}$$

$$K_v = \frac{P_{\kappa H}}{\frac{\partial \sum R_c}{\partial v} - \frac{\partial P_{\kappa}}{\partial v}} - \text{коефіцієнт підсилення тракторного агрегату по}$$

швидкості;

$F = P_{\kappa i} - \sum R_{ci}$ – регулюючий вплив на тракторний агрегат (зміна кількості та якості палива, що надходить у двигун внутрішнього згорання, перемикання передач, тощо).

Рішення рівняння (5) для розгону трактора має вигляд:

$$v = v_0 e^{-\frac{t}{T_v}} + v_y \left(1 - e^{-\frac{t}{T_v}} \right), \quad (6)$$

де: v_0, v_y – відповідно початкова і усталена швидкості руху агрегату.

Графіки даної функції для розгону агрегату показані на рис. 1.

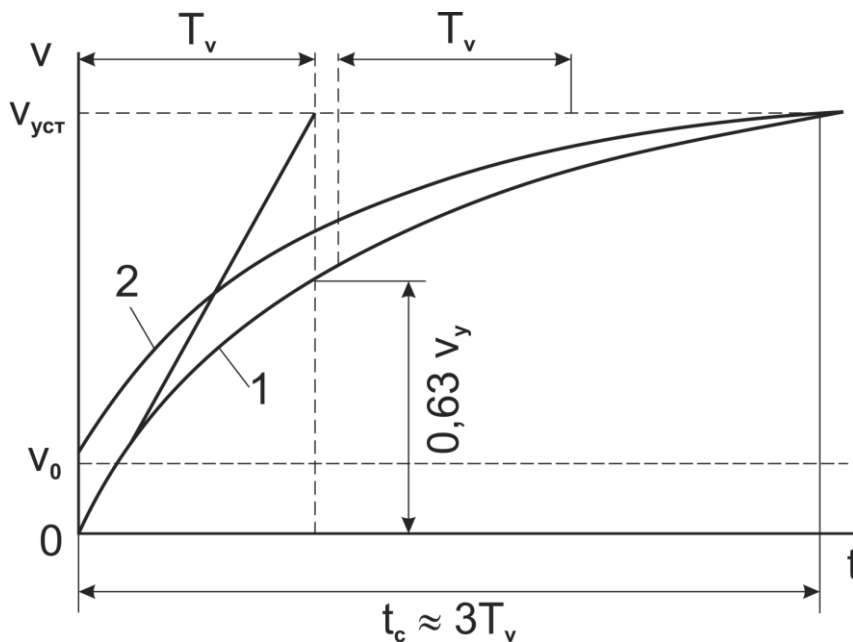

Рис. 1 – Залежність швидкості поступального руху при розгоні трактора:

1 – при нульовій (початкової) швидкості; 2 – при деякому значенні первісної швидкості

Постійна часу T_v характеризує запізнювання відхилення швидкості тракторного агрегату щодо відхилення сил опору його руху і рушійних сил. Вона залежить від маси агрегату, сил опору і тягових показників трактора. Тягові властивості трактора, тобто T_v різна для різних тракторних агрегатів.

Навіть для одного і того ж агрегату T_v буде відрізнятися, якщо він працює з несталим навантаженням або на різних швидкісних режимах

Для пояснення цього положення визначимо T_v при оранці стерні озимих на глибину 25-27 см трактором ХТЗ-17221 в агрегаті з плугами ПЛН-5-35 і ПЛН-6-35. З цією метою вираз постійної часу запишемо в зручному для практичного використання вигляді

$$T_v = \frac{m_T + m_M}{\xi \left(\frac{\partial \sum R_c}{\partial v} - \frac{\partial P_K}{\partial v} \right)}, \quad (7)$$

де: m_T, m_M – маса, відповідно, трактора і сільськогосподарської машини;
 ξ – коефіцієнт, що залежить від інерції оберткових мас у тракторному агрегаті.

Розглянемо випадок, коли сила тяги трактора не залежить від швидкості і залишається постійною при зміні опору руху агрегату. Практично такого випадку при оранці трактором ХТЗ-17221 не спостерігається, але зміни швидкості трактора із зміною сили тяги в межах нормального його завантаження незначні, ними можна знехтувати ($\partial P_K / \partial v = D$). Для даного випадку постійну часу тракторного агрегату можна записати у вигляді

$$T_v = \frac{m_T + m_M}{\xi \cdot \frac{\partial \sum R_c}{\partial v}} \quad (8)$$

Параметри m_T, m_M, ξ даної залежності можна прийняти постійними (експлуатаційна маса трактора ХТЗ-17221 – 8760 кг, маса плугів ПЛН-5-35 – 900 кг та ПЛН-6-35 – 1230 кг) значення коефіцієнта обліку оберткових мас тракторів серії Т-150К ξ – 20 Н [4]. Параметр $\frac{\partial R_c}{\partial v}$ змінюється в залежності від режимів роботи трактора. Для визначення даного параметру запишемо тяговий опір плуга з раціональної формули В.П. Горячкіна

$$\sum R_c = f_{nl} m_{nl} + K'_o a_o B_o + \xi_o a_o B_o v^2, \quad (9)$$

де: f_{nl} – приведений коефіцієнт тертя плуга в борозні;
 m_{nl} – маса плуга, кг;
 K'_o – Питомий опір поперечного перерізу пласта ґрунту деформації, кН/м²;
 a_o – глибина оранки м;
 ξ_o – коефіцієнт, що залежить від форми відвалу і властивостей ґрунту, кН·с²/м;
 B_o – ширина плуга, м; v - швидкість руху плуга, м/с.

Оскільки перші два члени керування (9) не залежать від швидкості, то залежність зміни опору плуга від швидкості можна записати у вигляді

$$\frac{\partial \sum R_c}{\partial v} = 2\xi_o a_o B_o v \quad (10)$$

Зазвичай приймають $\xi_o = 0,08 K'_o$ [6]. В даному випадку значення похідної опору плуга по швидкості руху в точці усталеного режиму можна записати у вигляді

$$\frac{\partial \sum R_c}{\partial v} = 0,16 \cdot K'_o a_o B_o v \quad (11)$$

При агрегуванні трактора ХТЗ-17221 з плугами ПЛН-5-35 ($B_o = 175$ см) та ПЛН-6-35 ($B_o = 210$ см) при оранці стерні озимих з питомим опором ґрунту $K'_o = 50$ кН/м² на глибину $a_o = 0,27$ м залежність (11) записується у вигляді:

$$\text{ПЛН-5-35} - \frac{\partial \sum R_c}{\partial v} = 378 v; \quad \text{ПЛН-6-35} - \frac{\partial \sum R_c}{\partial v} = 453,6 v.$$

При підвищенні енергоємності оранки, наприклад при оранці цілини $K'_o = 70$ кН/м², має $\partial \sum R_c / \partial v$ при агрегуванні трактора ХТЗ-17221 з плугом ПЛН-5-35 – 592,2 v, з плугом ПЛН-6-35 – 635 v.

Результати розрахунку по залежності (8) постійної часу T_v тракторного агрегату при виконанні орних робіт наведено на рис. 2.

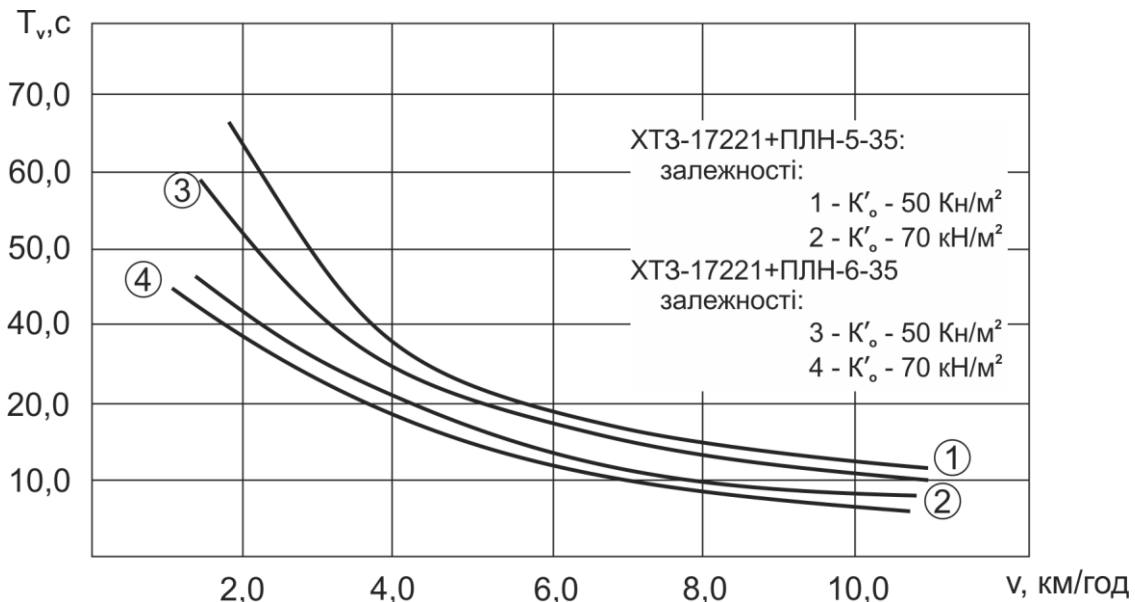

Рис. 2 – Вплив швидкості руху V на постійну часу T_v орного агрегату

Аналіз залежності постійної часу T_v від швидкості V руху орного агрегату показує, що зі збільшенням V зменшується T_v , особливо різко на малих швидкостях. В інтервалі швидкостей руху (6,0-9,0) км/год, при якому

виконуються орні роботи, агрегат більш чутливий до змін опору руху, ніж при знижених швидкостях.

Постійна часу агрегату знижується і при збільшенні енергоємності виконання, наприклад, для агрегату ХТЗ-17221 + ПЛН-5-35 при швидкості руху 8 км/год на оранці стерні озимих при питомому тяговому опорі плуга $K'_o = 50$ кН/м² маємо $T_v = 16,0$ с, а на оранці цілини $K'_o = 70$ кН/м² маємо $T_v = 10,2$ с.

Коефіцієнт підсилення тракторного агрегату K_v зі збільшенням швидкості або енергоємності технологічної операції зменшується. Закономірності зміни K_v аналогічні зміні T_v .

Висновки. Динамічні параметри тракторного агрегату, що характеризують запізнювання відхилення швидкості щодо відхилення сил опору його руху і рушійних сил, з підвищенням швидкості агрегату зменшуються особливо інтенсивно на малих швидкостях. Даний параметр також зменшується при підвищенні енергоємності виконуваного технологічного процесу.

Список використаних джерел

1. Вейц, В.Л. Динамика машинных агрегатов с двигателями внутреннего сгорания [Текст] / В.Л. Вейц, А.Е. Качура. – М.: Машиностроение, 1976. – 382 с.
2. Свирщевский, А.Б. Технологические основы автоматизации сельскохозяйственного производства [Текст] / А.Б. Свирщевский. С.П. Гельфенбейн. – М.: Колос, 1965. – 425 с.
3. Барский, И.В. Динамика трактора [Текст] / И.В. Барский, В.Я. Анилович, Г.М. Кутьков. – М.: Машиностроение, 1973. – 280 с.
4. Ксеневич, Н.П. Системы автоматического управления трансмиссиями тракторов [Текст] / Н.П. Ксеневич, В.П. Тарасик. – М.: Машиностроение, 1979. – 280 с.
5. Александров, Е.Е. Динамика транспортного-тяговых колесных и гусеничных машин [Текст] / Е.Е. Александров, Д.О. Волонцевич и др. – Х.: Изд-во ХГАТУ, 2006. – 642 с.
6. Зангиев, А.А. Производственная эксплуатация машинно-тракторного парка [Текст] / А.А. Зангиев, Г.П. Лышко, А.Н. Скороход. – М.: Колос, 1996. – 342 с.

Аннотация

НЕСТАБИЛЬНОСТЬ ДИНАМИЧЕСКИХ ПАРАМЕТРОВ ПОСТУПАТЕЛЬНОГО ДВИЖЕНИЯ ТРАКТОРНОГО АГРЕГАТА

Лебедев А., Шуляк М., Кот А.

Обоснована нестабильность динамических параметров поступательного движения тракторного агрегата при изменении скорости его движения и энергоёмкости технологической операции.

Abstract

INSTABILITY OF DYNAMIC PARAMETERS TRANSLATIONAL MOTION TRACTOR MACHINERY

A. Lebedev, M. Shulyak, A. Kot

Proved unstable dynamic parameters of translational motion of the tractor unit by changing the speed of its movement and energy technology operations.